

ที่ ขบ ๐๐๒๓.๓/ว ๒๕๕๓

ศาลากลางจังหวัดชลบุรี
ถนนมณเฑียร ขบ ๒๐๐๐๐

๕ เมษายน ๒๕๖๖

เรื่อง ประชาสัมพันธ์องค์ความรู้เพื่อการส่งเสริมและฟื้นฟูพัฒนาการของเด็กปฐมวัยหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) “๓ เร่ง ๓ ลด ๓ เพิ่ม”

เรียน นายอำเภอ ทุกอำเภอ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี นายกเมืองพัทยา และนายกเทศมนตรีนคร ทุกแห่ง
สิ่งที่ส่งมาด้วย สำเนาหนังสือกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ที่ มท ๐๘๑๖.๔/ว ๑๔๗๘
ลงวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๖ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นแจ้งว่า สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาร่วมกับคณะอนุกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ มูลนิธิเพื่อการฟื้นฟูพัฒนาเด็กและครอบครัว (ฟอร์เด็ก) สถาบันรักลูก เลิร์นนิ่ง กรุ๊ป และภาคีเครือข่าย Thailand EF Partnership ได้ร่วมกันจัดทำองค์ความรู้เพื่อการส่งเสริมและฟื้นฟูพัฒนาการของเด็กปฐมวัยหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) “๓ เร่ง ๓ ลด ๓ เพิ่ม” ประกอบด้วย เอกสารวิชาการ วิดีโอ บทความ และ E-Book จึงประชาสัมพันธ์องค์ความรู้ดังกล่าว ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีโรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับปฐมวัยและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทราบ รายละเอียดปรากฏตามสิ่งที่ส่งมาด้วย ซึ่งสามารถดาวน์โหลดได้ที่ www.chonburi.local.go.th หัวข้อ “หนังสือราชการ” หรือ QR Code ท้ายหนังสือฉบับนี้ สำหรับอำเภอให้แจ้งเทศบาลเมือง เทศบาลตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีโรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับปฐมวัยและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทราบต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(นางสมพิศ เพชรเอียด)

ผู้อำนวยการกลุ่มงานการเงิน บัญชี และการตรวจสอบ ราชการ

ท้องถิ่นจังหวัดชลบุรี ปฏิบัติราชการแทน

ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี

สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัด

กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาท้องถิ่น

โทร ๐๓๘-๒๗๖๑๔๘-๙ ต่อ ๑๖

ผู้ประสานงาน วรรัชชล/ภาสินี ๐๖๑-๑๑๕-๙๑๒๔

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

ฟื้นฟูพัฒนาการเด็กปฐมวัย “3 เร่ง 3 ลด 3 เพิ่ม” ทางรอดประเทศไทย

จากความจำเป็นของรัฐบาลที่ต้องใช้มาตรการปิดเมือง (Lockdown) เพื่อควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในช่วงปี 2563-2564 ทำให้ต้องปิดสถานศึกษา เด็กไม่สามารถไปเรียนได้ตามปกติ ต้องอยู่กับครอบครัว ส่งผลให้พ่อแม่ผู้ปกครองที่ตกอยู่ในภาวะตึงเครียดจากปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และความกังวลต่อโรคระบาด ไม่พร้อมที่จะดูแลลูกหลานได้อย่างมีคุณภาพ รวมทั้งในสถานการณ์การเรียนการสอนต้องเปลี่ยนเป็นแบบออนไลน์ ในเวลาไม่น้อยกว่า 2 ปี ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก ที่งานวิจัยชี้ว่า พัฒนาเพียง 10% เท่านั้น ส่งผลให้พัฒนาการของเด็กปฐมวัยส่วนใหญ่หยุดชะงัก เกิดภาวะการเรียนรู้ถดถอย (Learning Loss) ซึ่งหากไม่สามารถแก้ปัญหาการถดถอยตั้งแต่ปฐมวัยได้ จะส่งผลกระทบยาว กระทบต่อคุณภาพพลเมือง และสภาพเศรษฐกิจสังคมของประเทศไทยในอนาคต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ในฐานะเลขานุการของคณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย เห็นเป็นความจำเป็นเร่งด่วน ในการรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ ผลกระทบ วิเคราะห์และค้นหาแนวทางการส่งเสริมและฟื้นฟูพัฒนาการเด็กปฐมวัยหลังสถานการณ์โควิด-19 ตามหลักวิชาการอย่างรอบด้าน เพื่อสะท้อนภาพความสูญเสียและโอกาสแห่งการฟื้นฟูพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ต่อหน่วยงานทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลักดันนโยบาย มาตรการการฟื้นฟูเด็กปฐมวัยที่เร่งด่วน ทันการณ์ เหมาะสมและปฏิบัติได้จริง จนเกิดผล

ผลจากการศึกษารวบรวมข้อมูลด้วยหลากหลายกระบวนการทั้งการทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) การระดมความคิดเห็นของนักวิชาการหลากหลาย และจากประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยในหลากหลายพื้นที่ ในการจัดเวทีระดมสมองรวม 6 ครั้ง พบว่า

ก่อนสถานการณ์โควิด การพัฒนาเด็กปฐมวัยของประเทศไทยก็อยู่ในภาวะวิกฤตอยู่แล้ว ด้วยข้อมูลที่ชัดเจนว่า

- เด็กปฐมวัยจำนวนกว่าสองล้านคน อาศัยอยู่ในครอบครัวที่ยากจน ร้อยละ 60-80 อยู่ในครัวเรือนที่เกือบจนถึงจนมาก ร้อยละ 75 ของเด็กปฐมวัยมีมารดาที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือต่ำกว่า มากกว่าครึ่งหนึ่งอาศัยอยู่กับปู่ย่าตายายและคนที่ไม่ใช่ญาติ

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

- เด็กที่ได้กินนมแม่เป็นเวลา 6 เดือนมีเพียงร้อยละ 14 ซึ่งเป็นอัตราต่ำสุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยังห่างจากเป้าหมายโภชนาการโลกในปี 2568 ที่ตั้งเป้าไว้ว่าเด็กร้อยละ 50 ต้องได้รับนมแม่อย่างเดียวในช่วง 6 เดือนแรกของชีวิต
- เด็กแรกเกิดเกือบร้อยละ 10 มีน้ำหนักแรกเกิดต่ำกว่าเกณฑ์ปกติ (ต่ำกว่า 2,500 กรัม) เด็กเล็กอายุ 6-12 เดือนร้อยละ 30 มีภาวะโลหิตจาง ซึ่งจะส่งผลต่อการทำงานของสมองและการพัฒนาการในวัยต่อ ๆ ไป เด็กปฐมวัยมีภาวะเตี้ย แคระแกร็น เพิ่มเป็นร้อยละ 13 หรือประมาณ 500,000 คน และมีภาวะฟันผุ ร้อยละ 30-50 (ขึ้นอยู่กับพื้นที่) และเด็กได้รับการตรวจสุขภาพฟันทั่วประเทศเพียงร้อยละ 40 เท่านั้น
- เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการล่าช้าร้อยละ 23 โดยล่าช้าสุดในด้านภาษา รองลงมา คือ ด้านกล้ามเนื้อมัดเล็ก และสติปัญญา สถิตินี้เกิดขึ้นต่อเนื่องมาเป็นเวลานานกว่า 20 ปีแล้ว ยังไม่สามารถแก้ไขได้
- พ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดทักษะการดูแลเลี้ยงดูลูกหลานที่ถูกต้องตามวัย พ่อแม่ส่วนใหญ่ถูกค่านิยมผิดครอบงำว่า ต้องเน้นวิชาการกับลูกตั้งแต่ปฐมวัย แต่ในบ้านมีหนังสือสำหรับเด็กเฉลี่ยไม่ถึง 3 เล่ม ทำให้พัฒนาการและพฤติกรรมไม่สมวัย โดยเฉพาะด้านภาษา และพบว่าเด็กปฐมวัยในกลุ่มอายุ 3 - 4 ปี ถูกลงโทษโดยใช้ความรุนแรงมากกว่าเด็กในกลุ่มอายุอื่น
- พ่อแม่ผู้ปกครองมีความเข้าใจที่ผิดว่า ต้องยื่นมือถือหรือถือของให้ลูกหลาน เพราะเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้ลูกหลานฉลาด ทันสมัย พ่อแม่เองจำนวนมากก็ติดมือถือ จึงเป็นแบบอย่างด้านลบของเด็ก และมักให้มือถือเพื่อให้ลูกหลานอยู่นิ่ง เด็กปฐมวัยใช้มือถือกว่าร้อยละ 70
- การจัดการเรียนรู้ในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยส่วนใหญ่ ยังไม่เป็นไปตามหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัย หากแต่เน้นการเร่งเรียนเขียนอ่าน ขาดความเข้าใจเรื่องธรรมชาติการทำงานของสมองและการเห็นคุณค่าในตัวตนของเด็ก ซึ่งส่งผลเสียหลายรุนแรงต่อพัฒนาการด้านอารมณ์จิตใจ สังคม และการเรียนรู้ของเด็ก ครูและผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพียงร้อยละ 25 เท่านั้นที่มีความรู้เรื่องพัฒนาการและการส่งเสริมพัฒนาการ เนื่องจากไม่ได้เรียนด้านการศึกษาปฐมวัยโดยตรง

เมื่อเกิดสถานการณ์โควิด-19 และมีมาตรการปิดเมือง (Lockdown) ยาวนานกว่า 2 ปี ได้สร้างสภาวะแวดล้อมทางลบ ที่ส่งผลกระทบรุนแรงเพิ่มขึ้น ต่อการพัฒนาเติบโตของเด็กปฐมวัยทุกด้าน ในภาพรวมสถาบันพัฒนาอนามัยเด็กแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุขพบว่า ร้อยละ 25 ของเด็กปฐมวัยในช่วงโควิดมีพัฒนาการไม่สมวัย ด้านที่ไม่สมวัยมากที่สุดคือด้านการใช้ภาษา (Expressive Language - EL) ร้อยละ 75.2 พัฒนาการด้านการเข้าใจภาษา (Receptive Language - RL) ร้อยละ 60.1 และด้านกล้ามเนื้อมัดเล็ก (Fine Motor) และสติปัญญา ร้อยละ 47

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

ผลกระทบหลังโควิด ต่อเด็กปฐมวัยด้านร่างกาย

- เด็ก 0-9 ปีติดเชื้อทั้งสิ้น 381,276 คน เสียชีวิต 117 คน (ตุลาคม 2565) เด็กที่ติดเชื้อโควิดส่วนใหญ่ติดจากคนในครอบครัวหรือญาติที่มาเยี่ยม
- ครั้วเรือนที่มีเด็กเล็กมีรายได้ลดลงถึงร้อยละ 81 เมื่อเทียบกับร้อยละ 70 ในกลุ่มครั้วเรือนที่ไม่มีเด็กเล็ก ร้อยละ 60 ของครั้วเรือนยากจนและครั้วเรือนที่มีแต่ผู้หญิงและเด็ก ตกอยู่ในสภาพขาดแคลนอาหาร ร้อยละ 37 ได้รับประทานอาหารน้อยลงเมื่อเทียบกับช่วงก่อนการระบาด
- ช่วงโควิด แม่และเด็กเข้าถึงบริการด้านสุขภาพได้น้อยลง แม่ตั้งครรภ์ฝากครรภ์น้อยลง เด็กเข้าถึงบริการของรัฐได้ยากขึ้นโดยเฉพาะในด้านสาธารณสุข การรับวัคซีนลดลงจากร้อยละ 80 เหลือร้อยละ 60 การตรวจวัด คัดกรองพัฒนาการและการตรวจสุขภาพช่องปากเด็กลดลง กลุ่มเด็กพิเศษไม่ได้รับการดูแลบำบัดต่อเนื่อง
- การปิดสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยช่วงโควิด ทำให้เด็กขาดโอกาสทำกิจกรรมทางร่างกาย ขาดโภชนาการ โดยเฉพาะเด็กในกลุ่มเปราะบาง เด็กในชนบท ที่ต้องพึ่งอาหารกลางวันและนมที่สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย นอกจากนี้ เด็กบางส่วนต้องตามพ่อแม่ไปทำงานในที่ทำงานที่ขาดสุขอนามัยสำหรับเด็ก บางส่วนถูกกักหรือทิ้งไว้ในบ้านตามลำพัง
- เด็กขาดการเล่น การทำกิจกรรมกลางแจ้ง และเป็นโรคขาดธรรมชาติ (NDD-Nature Deficit Disorder) กลายเป็นเด็ก “รุ่นในร่ม” (Indoor Generation) ที่จะส่งผลต่อสุขนิสัยต่อไปภายหลัง กินนอนไม่เป็นเวลา นอนดึก เกิดพฤติกรรมเนือยนิ่ง (Sedentary Behavior) และหันไปใช้หน้าจอมากขึ้น ดิตเกม ดิตมือถือ ซึ่งอาจนำไปสู่การขาดภูมิคุ้มกันต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก เด็กเตี้ยและอ้วนมากขึ้น ส่วนใหญ่พบภาวะเตี้ยในเด็ก 0-2 ปี และภาวะเริ่มอ้วน และอ้วนในเด็ก 3-5 ปี การที่เด็กหมกมุ่นกับหน้าจอมากขึ้น มีผลกระทบต่อสายตา เกิดโรคคอมพิวเตอร์วิชั่นซินโดรม (CVS- Computer Vision Syndrome) สายตาสั้น เกิดภาวะตาล้า จอประสาทตาเสื่อม ตาพร่ามัว
- การสวมหน้ากากอนามัย (Mask) ตลอดเวลา กระทบต่อระบบทางเดินหายใจ และการได้รับออกซิเจนที่จะเข้าไปเลี้ยงสมอง

ผลกระทบระยะยาวด้านร่างกาย

- เด็กอาจเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ขาดสุขนิสัยในการออกกำลังกายและใช้กิจกรรมทางกาย ไม่ชอบการเคลื่อนไหว หรือทำกิจกรรมที่ต้องออกแรง กลัวเหนื่อย กลัวร้อน ดิตสบาย
- เด็กเติบโตเป็นคนที่ขาดระเบียบในการใช้ชีวิตประจำวัน การกิน การนอนไม่เป็นเวลา ขาดการกำกับตนเอง และความรับผิดชอบ ไม่ใส่ใจในเรื่องการดูแลสุขภาพ ตามใจตนเองในการใช้ชีวิต
- เด็กดิตเกม ดิตจออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจะมีผลรุนแรงต่อสุขภาพอนามัย อุปนิสัย การทำงานของสมอง เด็กจะเรียนรู้ช้า สมาธิสั้น และมีแนวโน้มพฤติกรรมก้าวร้าว ปรับตัวยาก ยึดหยุ่นต่ำ

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

ผลกระทบหลังโควิดต่อเด็กปฐมวัย ด้านพัฒนาการอารมณ์จิตใจ

- เด็กปฐมวัยจำนวนเกือบ 500 คนสูญเสียบุคคลในครอบครัว กลายเป็นเด็กกำพร้า และต้องไปอยู่ในความดูแลของญาติ บางส่วนที่ไม่มีญาติต้องเข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์
- พ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่ทำงานที่บ้าน บางส่วนถูกเลิกจ้าง บางส่วนทำมาหากินไม่ได้ รายได้ลดลง และกังวลต่อโรคระบาด นอกจากนี้มือถือให้เด็กอยู่นิ่ง จนเด็กติดมือถือแล้ว ยังมีรายงานว่าจำนวนไม่น้อยยะบายอารมณ์และใช้ความรุนแรงกับเด็กมากขึ้น ทำให้เด็กเครียด ขาดความสุขและมีความเสี่ยงทางสุขภาพจิตสูงขึ้น
- ในเด็กที่ถูกกักตัวแยกจากพ่อแม่ผู้ดูแลในช่วงที่เด็กติดเชื้อหรือผู้ดูแลติดเชื้อ ส่งผลกระทบต่อสุขภาวะของเด็กทั้งกายและจิตใจ ทำให้เด็กเล็กเครียด หวาดกลัว มีความฝังใจ
- เด็กถูกจำกัดพื้นที่ ไม่ได้พบเจอและเล่นกับเพื่อนวัยเดียวกัน ขาดกิจกรรมนอกบ้าน จนมีปัญหาอารมณ์ เมื่อโรงเรียนเปิด ครูปฐมวัยส่วนใหญ่รายงานว่าเด็กหงุดหงิดงอแงมากขึ้น ดื้อผดผกิด เรียกร้องความสนใจ บางคนเก็บตัว ไม่ร่าเริง โดยไม่ทราบสาเหตุ เด็กช่วยเหลือตัวเองได้น้อยลง และเนื่องจากครูส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยเข้าใจทักษะอารมณ์ มองไม่ออกว่าเด็กมีปัญหา แปลสัญญาณที่เด็กแสดงออกไม่ได้ และโรงเรียนไม่มีระบบประเมินอารมณ์เด็ก เด็กที่มีความเครียดในช่วงโควิด จึงไม่ได้รับการแก้ไขพัฒนา
- เด็กที่มีความต้องการพิเศษ (เด็กพัฒนาการล่าช้า เด็กออทิสติก เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา) มีแนวโน้มมีปัญหาด้านอารมณ์และพฤติกรรมก้าวร้าวเพิ่มขึ้น หงุดหงิดง่าย ดื้อ เอาแต่ใจ ให้ความร่วมมือในการฝึกน้อยลง เนื่องจากการบำบัดฟื้นฟูไม่ต่อเนื่อง กิจกรรมประจำวันเปลี่ยน เข้าไม่ถึงผู้เชี่ยวชาญและอุปกรณ์ที่จำเป็น

ผลกระทบระยะยาวด้านอารมณ์จิตใจ

- มีงานวิจัยชัดเจนว่า เด็กที่ได้รับประสบการณ์ไม่พึงประสงค์ ACEs – Adverse Childhood Experience ในวัยเด็กเล็ก มักมีความเครียดรุนแรง ดังนั้น เด็กที่เครียดยาวนานถึง 2 ปีจากการขาดโอกาสเล่น และเรียนรู้ตามธรรมชาติ ใช้มือถือวันละหลายชั่วโมง หรือถูกกระทำด้วยความรุนแรง จะส่งผลต่อการทำงานของสมอง ทำให้เครียดสะสม เรียนรู้ได้ไม่ดี เซลล์ประสาทเชื่อมต่อกันน้อยลง เซลล์ประสาทเติบโตได้น้อยกว่าปกติ
- เด็กที่ไม่ได้รับการเยียวยาแก้ไขจะมีบุคลิกภาพและพฤติกรรมเชิงลบมากขึ้น เช่น เก็บตัว ก้าวร้าว อารมณ์แปรปรวน อดทนต่ำ มีความสุขยาก ต่อไปอาจเข้าสู่ปัจจัยเสี่ยงเช่น ยาเสพติด ชีวีเสร้าง ฯลฯ ในด้านการเรียนรู้ จะทำให้การใช้เหตุผลและการเรียนรู้ช้า ส่งผลต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ของเด็กในอนาคต และเมื่อเป็นผู้ใหญ่ อาจเสี่ยงต่อการเป็นโรคเรื้อรังที่ไม่ติดต่อ (NCDs – Non Communicable Diseases) มักมีอายุขัยสั้น ด้วยเหตุที่ ภาวะทางอารมณ์จิตใจ จะกระทบระบบอื่นของร่างกาย เช่น ภูมิคุ้มกัน หัวใจ/หลอดเลือด ระบบประสาท เป็นต้น ที่สำคัญ ความทรงจำที่ไม่มีความสุขในช่วงโควิด อาจกระตุ้นระบบร่างกายของเด็กซ้ำ แม้เหตุการณ์จะผ่านไปแล้วก็ตาม

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

ผลกระทบหลังโควิดต่อเด็กปฐมวัย ด้านพัฒนาการทางสังคม

○ งานวิจัยของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชี้ว่า “เด็กหลังโควิดมีภาวะถดถอยค่อนข้างสูง ติดขัดด้านการปฏิบัติตามข้อตกลงในชั้นเรียน การเล่นกับเพื่อน การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น” นอกจากนี้ครูปฐมวัยโดยทั่วไปพบในทำนองเดียวกันว่า เด็กมีปัญหาในการปรับตัวกลับสู่โรงเรียนอีกครั้ง ไม่สามารถสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกได้ มีปัญหาพฤติกรรม กัด ตี ไม่แบ่งของกับเพื่อน มีความเครียด วิตกกังวล มีผลกระทบต่อทักษะสมอง EF หรือกล่าวได้ว่า เด็กมีทักษะทางสังคม (SEL- Social Emotional Learning Skill) ลดลง ปรับตัวยาก การช่วยเหลือตนเองลดลง ความสามารถในการกำกับตนเองทำได้น้อยลง เด็กมีปัญหาพฤติกรรม ก้าวร้าว ชน สมาธิสั้นมากขึ้น ความสัมพันธ์กับครูและเพื่อนไม่ราบรื่น ขาดทักษะในการสื่อสารกับคนอื่น โดยเฉพาะกับเด็กด้วยกัน ซึ่งการขาดทักษะทางสังคมนี้ ส่งผลเชื่อมโยงไปยังพัฒนาการทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านอารมณ์ หรือการเรียนรู้ที่ลดลง

○ เมื่อสถานการณ์โควิดคลี่คลายลง พบว่าเด็กยังมีความเครียดง่ายเมื่อต้องแยกจากพ่อแม่ หรือคนในครอบครัว โดยเฉพาะเมื่อต้องแยกมาอยู่ในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

○ เด็กขาดความรับผิดชอบต่อตนเอง ไม่สนใจผู้อื่น ใช้เวลาส่วนใหญ่กับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ไม่สนใจทำกิจกรรมอื่น ขาดความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็ก

ผลกระทบระยะยาวด้านสังคม

- เด็กจะกลายเป็นคนที่มีบุคลิกภาพเก็บตัว ปรับตัวช้า เข้ากับคนยาก ไม่แสดงออก ไม่ร่าเริงตามวัย เหนงา ไม่มีเพื่อนเล่น ขาดความสุข ส่งผลให้การเรียนรู้ไม่ดีเท่าที่ควร ทั้งที่ไม่ได้มีปัญหาทางด้านสติปัญญา

- เด็กที่มีทักษะทางสังคมต่ำ จะเป็นเด็กที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่กล้าคิดกล้าตัดสินใจ หรืออาจจะมีพฤติกรรมที่ตรงข้ามคือ ก้าวร้าว หงุดหงิดง่าย เพื่อทดแทนความรู้สึกไม่มั่นคงทางจิตใจเมื่อต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

- มีแนวโน้มว่าจะมีปัญหาพฤติกรรมการเข้ากลุ่มกับเพื่อน อาจมีแนวโน้มที่จะถูกกลั่นแกล้ง (Bully) จากเพื่อนเมื่อเติบโตต่อไปได้

ผลกระทบหลังโควิดต่อเด็กปฐมวัย ในพัฒนาการด้านสติปัญญา

○ งานวิจัยของสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (RIPED) มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พบว่า ในช่วงสถานการณ์โควิด เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ได้เพียงร้อยละ 10 เท่านั้นจากที่ควรจะเรียนรู้ได้ เด็กเกิดภาวะสูญเสียการเรียนรู้ (Learning Loss) สูงถึงร้อยละ 90 เด็กไม่มีความรู้พอที่จะเรียนในชั้นต่อไป เด็กอนุบาลแทบทุกจังหวัดมีความพร้อมในการเรียนต่ำลง

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

○ เนื่องจากโรงเรียนปิดเป็นเวลานาน เด็กขาดโอกาสฝึกฝนและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมตามหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัย ขาดการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ขาดการลงมือทำผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 อย่าง มีคุณภาพ ไม่ได้เล่นและทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนวัยเดียวกัน กิจกรรมที่บ้านมีจำกัด พ่อแม่ไม่สามารถส่งเสริมให้ลูกเกิดการเรียนรู้ที่บ้านได้ เด็กจึงขาดโอกาสฝึกฝนการสังเกต สำรวจ คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา ผ่านกิจกรรมต่างๆ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า เด็กปฐมวัยส่วนใหญ่มีความถดถอยในด้านการฟังจับใจความ และการฟังคำสั่ง โดยเรื่องที่วิกฤตมากที่สุด คือ สมาธิจดจ่อ และการคิดแยกแยะ

○ เมื่อกลับมาเรียนหลังช่วงโควิด พบว่า จากการปิดเรียนยาวนาน เด็กขาดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ในห้องเรียน เมื่ออยู่กับจออิเล็กทรอนิกส์นานจนกระทบต่อการทำงานของสมอง เด็กจำนวนไม่น้อยไม่สามารถกำกับสมาธิให้จดจ่อในห้องเรียนได้ตามวัย พูดไม่เป็นภาษา หรือพูดเป็นภาษาต่างดาว เรียนรู้ไม่ได้ตามกิจกรรมที่ครูจัดให้ ยังมีรายงานพบว่า เด็กปฐมวัยที่หลุดออกจากระบบการศึกษามีเพิ่มขึ้น ไม่ได้เรียนต่อ เพราะย้ายภูมิลำเนาตามพ่อแม่ที่ตกงาน

ผลกระทบระยะยาวด้านสติปัญญา

- การปิดเรียนยาวนานจะส่งผลให้เด็กปฐมวัย มีโอกาสเป็นเด็กทางแกวมากขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ เด็กจะเติบโตโดยขาดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ ขาดทักษะในการคิดและลงมือทำงาน ขาดความคล่องแคล่วในการใช้และควบคุมร่างกาย ทั้งกล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กลดลง ซึ่งจะส่งผลลบต่อความสำเร็จในเรียนรู้ในวัยต่อ ๆ ไป

- ทักษะสมอง EF- Executive Functions พัฒนาล่าช้า มีผลต่อความสามารถในการกำกับอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมเพื่อไปสู่เป้าหมาย ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองต่ำ ซึ่งจะส่งผลต่อการประสบความสำเร็จเมื่อเติบโตขึ้น ได้ยาก

ภาพสะท้อนข้างต้นนี้ เปรียบเสมือนยอดภูเขาน้ำแข็งที่โผล่พ้นน้ำเพียงส่วนน้อย หากแต่ส่วนฐานที่ซ่อนอยู่ใต้ผิวน้ำนั้น เป็นปัญหาที่หนักหนายิ่งกว่า ดังที่ผู้เชี่ยวชาญ พญ.แก้วดา นพมณีจรัสเลิศ จากสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดลชี้ว่า ภาวะการเรียนรู้ถดถอย หรือ Learning Loss นั้น ถ้ามองเผิน ๆ ที่พฤติกรรมหรือความสามารถภายนอกที่เด็กปฐมวัยควรทำได้ ก็ดูจะไม่ใช่ว่าเรื่องที่ต้องตื่นตระหนกนัก เพราะทุกคนทราบดีว่า หากเด็กๆ ได้รับการฝึกฝน ส่วนใหญ่ไม่เกิน 3-6 เดือน เด็กจะค่อย ๆ กลับมาทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดีขึ้นตามศักยภาพของเด็กแต่ละคน

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

แต่เรื่องที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือ ธรรมชาติของช่วงปฐมวัยนี้ มีความสำคัญยิ่งยวด เป็น Critical Period เพราะสมองของเด็กกำลังเติบโตรวดเร็ว โยประสาทแตกกิ่งก้านสาขาเป็นเครือข่ายที่แน่นหนา เมื่อเกิดโควิด เด็กผ่านประสบการณ์เชิงลบยาวนานกว่า 2 ปี นั้นหมายความว่า สมองของเด็กปฐมวัยถูกยับยั้งการเจริญเติบโต โยประสาทแตกหัก ไม่มีการสร้างวงจรเครือข่ายประสาทใหม่ๆ เด็กกลุ่มนี้จะเติบโตขึ้นแบบที่ไม่พร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ โครงสร้างสมองไม่พร้อมที่จะทำงานยาก ซ้ำซ้อน ไม่พร้อมที่จะคิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง แก้ปัญหา และมักพบปัญหาอารมณ์ จิตใจและพฤติกรรมเมื่อโตขึ้น และเมื่อผ่านช่วง Critical Period นี้ไปแล้ว แม้ว่าสมองยังคงพัฒนาต่อได้ ถ้าได้รับอาหาร โภชนาการ และประสบการณ์ที่เหมาะสม แต่การพัฒนาของสมองเด็กกลุ่มนี้จะไม่รวดเร็วเท่ากับช่วงเวลาทองที่ผ่านไปแล้ว (National Scientific Council on the Developing Child, 2007) นี่คือความหมาย ความสำคัญของคำว่า Learning loss ที่หมายถึง การสูญเสียของช่วงเวลาทองที่สำคัญยิ่ง (Critical Period) ที่สมองเด็กปฐมวัยควรต้องได้รับ เวลานี้เมื่อผ่านแล้ว อาจไม่หวนคืนมาใหม่ได้

อีกประเด็นสำคัญยิ่งที่เป็นบริบทหรือสภาพแวดล้อมสมัยใหม่ ที่กระทบรุนแรงมากต่อพัฒนาการของเด็กปฐมวัยคือ การใช้สื่อหน้าจอหรือมือถือ ซึ่งมีงานวิจัยจากทั่วโลกยืนยันว่า ส่งผลเสียร้ายแรงต่อสมองและพัฒนาการการเติบโตของเด็ก สภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่ยื่นมือถือให้เด็กปฐมวัยนี้ เป็นเรื่องที่ต้องได้รับการใส่ใจและแก้ไขอย่างจริงจังโดยเร่งด่วน

แนวทางการฟื้นฟูพัฒนาการของเด็กปฐมวัยหลังโควิด

การฟื้นฟูภาวะ Learning Loss ของเด็กปฐมวัยนั้น มิได้หมายถึงเพียง การช่วยให้เด็กกลับมาทำกิจวัตรที่บ้านได้ตามปกติ หรือเพียงทำกิจกรรมในห้องเรียนได้เท่านั้น หากแต่หมายถึง การที่ทุกระดับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้าใจ “การสูญเสียโอกาสในการพัฒนาศักยภาพสมอง” ในช่วงเวลา 2 ปีที่ผ่านมา และร่วมกันช่วยเหลือ ฟื้นฟูพัฒนาการเด็กปฐมวัยอย่างเร่งด่วน ทั้งที่บ้านและในห้องเรียน

กลุ่มนักวิชาการและผู้ปฏิบัติกว่า 40 ท่านที่ร่วมกันระดมความรู้ในโครงการฯ นี้ เห็นพ้องในข้อเสนอแนะของศาสตราจารย์คลินิก แพทย์หญิง วินัดดา ปิยะศิลป์ จากราชวิทยาลัยกุมารแพทย์แห่งประเทศไทย ที่ว่า ประเทศไทยควรถือโอกาสนี้ ทบทวนแนวทางการพัฒนาเด็กและระบบการศึกษา ว่าสิ่งที่ทำอยู่ เป็นอยู่ ทำให้เด็กของเราดีขึ้น เก่งขึ้น มีความสุขมากขึ้นหรือไม่เพียงพอ แล้วปรับเปลี่ยนทุกระบบให้เหมาะสม ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ใช้โอกาสนี้ทบทวนเป้าหมายและตัวชี้วัด ปฏิรูประบบการศึกษา รวมทั้งปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาเด็กให้สอดคล้องกับโลกที่เปลี่ยนไป

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

แต่หากเราไม่ได้ใช้วิกฤตนี้ให้เป็นโอกาส ยังห่วงแต่เรื่องการเรียนเนื้อหาวิชาการไม่ทัน และแก้ปัญหาด้วยการเพิ่มเวลาเรียนเพื่อชดเชยเนื้อหาที่ขาดไป ซึ่งนอกจากจะไม่ช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้ดีขึ้น ยังจะซ้ำเติมก่อให้เกิดความทุกข์เรื้อรังทั้งกับเด็กและพ่อแม่ผู้ปกครองแล้ว ประเทศไทยก็จะเสียโอกาสครั้งสำคัญในการพลิกฟื้นคุณภาพของเด็กและเยาวชน อันจะส่งผลกระทบทางลบต่อความมั่นคงเข้มแข็งของประเทศชาติในอนาคตอย่างแน่นอน

จึงเป็นที่มาของข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการฟื้นฟูพัฒนาการของเด็กปฐมวัยหลังสถานการณ์โควิด -19 ภายใต้คำสำคัญ “3 เร่ง 3 ลด 3 เพิ่ม” ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการฟื้นฟูพัฒนาการเด็กปฐมวัย หลังสถานการณ์โควิด

3 เร่ง

- 1) เร่งกำหนด “การฟื้นฟูเด็กปฐมวัย” เป็นวาระแห่งชาติ
- 2) เร่งให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ปกครอง ครู และสังคม
- 3) เร่งค้นหา เยียวยา และพัฒนาเด็กปฐมวัยในภาวะเปราะบาง

3 ลด

- 1) ลดการใช้สื่อจอในเด็กปฐมวัยอย่างจริงจัง
- 2) ลดความเครียด ค้นความสุขแก่เด็กปฐมวัย
- 3) ลดการใช้ความรุนแรงต่อเด็กปฐมวัย

3 เพิ่ม

- 1) เพิ่มกิจกรรมฟื้นฟูพัฒนาการที่หายไป
- 2) เพิ่มสวัสดิการเด็กเล็กถ้วนหน้า
- 3) เพิ่มศักยภาพ อปท.และระบบนิเวศใกล้ตัวเด็กเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา

“3 เร่ง”

1) เร่งกำหนด “การฟื้นฟูเด็กปฐมวัย” เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อนำมาซึ่งความร่วมมือเพียงในการขับเคลื่อนทั้งระบบอย่างแท้จริง เกิดระบบ กลไกและแผนงานเร่งด่วนที่ทุกฝ่ายร่วมกันขับเคลื่อน มีงบประมาณสนับสนุนตามแผนงาน ระดมทรัพยากรจากกลไกสังคมอื่นๆ มาสนับสนุนการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเต็มกำลัง เพื่อให้เกิดผลที่เห็นได้ชัดเจนในระยะเวลาที่รอช้าไม่ได้

2) เร่งให้ความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูแก่ผู้ปกครอง ครูและสังคม ให้ครอบคลุมทั่วถึง ผ่านทุกช่องทางที่เป็นไปได้ ภาครัฐและทุกภาคส่วน ต้องถือเป็นภารกิจในการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการฟื้นฟูพัฒนาเด็กแก่ผู้ปกครองและครูโดยเร่งด่วน รวมถึงการเพิ่มการพัฒนาศักยภาพบุคลากร (Capacity Building) แก่ครูปฐมวัย ได้มีโอกาสเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนเจตคติ ความรู้และทักษะ ให้สามารถรับมือกับสถานะของเด็กปฐมวัยจำนวนมาก ที่ได้รับผลกระทบ และสามารถสร้างความสุขในการเรียนรู้ และเสริมพัฒนาการสมวัยแก่เด็ก

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

3) **เร่งค้นหา เยียวยา และพัฒนาเด็กในภาวะเปราะบาง** จากสถานการณ์โควิด อย่างจริงจังในระดับพื้นที่ ด้วยเครื่องมือคัดกรองพร้อมใช้จากภาควิชาการ เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือ เยียวยาที่เหมาะสมกับปัญหา ทักษะการ และเกิดผลดีต่อการฟื้นฟูพัฒนาการ ทั้งเป็นการลดเด็กที่จะมีปัญหาดังกล่าว ด้วงจระปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตของเด็กในช่วงต่อไป

3 ลด

1) **ลดการใช้สื่อจอในเด็กปฐมวัยอย่างจริงจัง** รมรณค้ให้ควมรู้แก่พ่อแม่ผู้ปกครอง ครู บุคลากรทุกฝ่าย และสังคมให้ชัดเจนว่า การยื่นมือถือ หรือสื่อจอในเด็กปฐมวัยเป็นอันตรายอย่างยิ่ง ทำลายพัฒนาการของเด็กทุกด้าน โดยเฉพาะส่งผลเสียร้ายแรงยิ่งต่อการทำงานของสมอง ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ดังนั้นจะต้องเน้นการห้ามให้มือถือแก่เด็กต่ำกว่า 2 ปีโดยเด็ดขาด และ 2 ปีเป็นต้นไปให้เล่นได้อย่างมีเงื่อนไข เช่น อยู่ภายใต้การดูแลของผู้ปกครอง และจำกัดเวลาเล่นตามวัยที่เหมาะสม

2) **ลดความเครียด คืบความสุขแก่เด็กปฐมวัย** หลังสถานการณ์โควิด ต้องมุ่งลดความเครียด และคืบความสุขแก่เด็กปฐมวัย จะต้องไม่เร่งเรียนเขียนอ่าน รีบเร่งยึดเยียด หรือขัดเขยเวลากับการให้ควมรู้ แต่เน้นให้เด็กมีความสุข สนุก อยากมาเรียน ได้ทำกิจกรรมหลากหลาย หรือเล่นสนุกกับเพื่อนให้มากพอ เมื่อเด็กมีความสุข ก็พร้อมที่จะเรียนรู้ต่อไป

3) **ลดการใช้ความรุนแรงกับเด็ก** รมรณค้ให้ควมรู้ชัดเจนว่า การใช้ความรุนแรงไม่อาจปรับพฤติกรรมใด ๆ ของเด็กปฐมวัยได้ หากแต่จะสร้างปัญหาในจิตใจของเด็กต่อเนื่องในระยะยาว และกระทบต่อไปถึงพัฒนาการทุกด้าน ควรฝึกฝนการใช้วินัยเชิงบวก เพื่อปรับพฤติกรรมของเด็กให้ได้ผล

3 เพิ่ม

1) **เพิ่มกิจกรรมฟื้นฟูพัฒนาการที่สูญเสียไป** ครอบครัวและโรงเรียนต้องมุ่งเน้นการฟื้นฟูศักยภาพทุกมิติของเด็กตาม “หลักการปฐมวัย” โดยเฉพาะ

- เพิ่มกิจกรรมทางกาย เช่น การเคลื่อนไหวร่างกาย ดนตรีและการเคลื่อนไหว การเล่นกลางแจ้ง การใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก การออกกำลังกาย และการเล่นกีฬา

- เพิ่มการอ่านนิทาน เพื่อส่งเสริมพัฒนาการภาษา ทักษะสมอง EF จินตนาการและเพิ่มความสุข

- เพิ่มการเล่นที่หลากหลาย เล่นอิสระที่เด็กได้ฝึกคิด ฝึกลงมือทำ เล่นกับเพื่อนเพื่อสร้างทักษะทางสังคม เล่นในธรรมชาติ เป็นต้น

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

2) เพิ่มสวัสดิการเด็กเล็กถ้วนหน้า รวมถึงทรัพยากรทั้งปวงที่จำเป็นเพื่อการเติบโตอย่างอยู่ดีมีสุขของเด็กปฐมวัย นอกเหนือจากสวัสดิการเช่น เงินอุดหนุน

○ เพิ่มของเล่น เพิ่มหนังสือเด็กให้เพียงพอ ในครอบครัวต้องมีหนังสือเด็กไม่น้อยกว่า 3 เล่ม ทั้งเพิ่มของเล่นและหนังสือเด็กในสถานพัฒนาเด็ก โรงเรียนอนุบาล และในชุมชน

○ เพิ่มพื้นที่เล่น พื้นที่สีเขียว พื้นที่สำหรับครอบครัว ในชุมชน เพื่อให้เป็นพื้นที่ความสุข เป็นพื้นที่เพิ่มสัมพันธภาพครอบครัวและชุมชน

3) เพิ่มศักยภาพแก่ อปท. ชุมชนท้องถิ่น และกลไกระดับพื้นที่ เช่น อนุกรรมการปฐมวัยจังหวัด ซึ่งเป็นระบบนิเวศน์ใกล้ตัวเด็ก ให้สามารถดูแล จัดการสภาพแวดล้อม เสริมพลังครอบครัว เพิ่มสวัสดิการในการฟื้นฟูเด็กปฐมวัย ขยายเงินอุดหนุนถ้วนหน้า การพัฒนาสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย และเครือข่ายชุมชน เป็นต้น

หากการฟื้นฟูพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ท่ามกลางสถานการณ์โควิด ได้รับการใส่ใจจริงจังจากรัฐและสังคม ประกาศให้เป็นวาระแห่งชาติ ระดมพลังกำลังจากทุกฝ่ายในสังคมอย่างเป็นระบบ บูรณาการมีเอกภาพ จริงจังและต่อเนื่อง ตามแนวทางหลักของ “3 เร่ง 3 ลด และ 3 เพิ่ม” ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ประเทศไทยจะสามารถเปลี่ยนวิกฤตเป็นโอกาส ฟื้นฟูพัฒนาการเด็กปฐมวัยของประเทศไทยให้สมวัยได้ในระยะเวลาอันสั้น ในระยะยาวประเทศก็จะมีสูญเสียพลเมืองคุณภาพ จากพัฒนาการที่สูญเสียไปของเด็กและเยาวชนในเจนเนอเรชันนี้แต่อย่างใด

คณะกรรมการด้านสื่อสารเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย

ภายใต้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาเด็กปฐมวัย

20 มีนาคม 2566

สนใจศึกษาข้อมูลและรายละเอียดเพิ่มเติมจากเอกสารวิชาการฉบับสมบูรณ์ “การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมและฟื้นฟูพัฒนาการของเด็กปฐมวัยหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)” ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิริยาภรณ์ อุดมระติ โดย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

ที่ <https://ecd-covidrecovery.rlg-ef.com/>